

RÉGI MAGYAR MESTERSÉGEK –
CSALÁDNEVEINK TÜKRÉBEN

RÉGI MAGYAR MESTERSÉGEK – CSALÁDNEVEINK TÜKRÉBEN

Egy pályázat legjobb darabjai

Válogatta és szerkesztette

BALÁZS GÉZA és GRÉTSY LÁSZLÓ

ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE
TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2010

Válogatás az Oktatási és Kulturális Minisztérium
anyanyelvi pályázataiból

Szerkesztette
BALÁZS GÉZA ÉS GRÉTSY LÁSZLÓ

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

© A szerzők, 2010
© A szerkesztők, 2010

ISBN 978-963-9902-65-7

Kiadja az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Tinta Könyvkiadó
1116 Budapest, Kondorosi út 17.

Tel.: 06/1/371-0501; e-mail: info@tintakiado.hu

Honlap: www.tintakiado.hu

A kiadásért felelős: Kiss Gábor,

a Tinta Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Mandl Orsolya

ELŐSZÓ

Több mint egy évtizede már, hogy az Anyanyelvápolók Szövetsége a mindenkori kormányoknak az oktatásért és a kultúráért – azaz az országban folyó minden kulturális tevékenységért – felelős legfőbb irányító intézményével (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Oktatási és Kulturális Minisztérium, Nemzeti Erőforrás Minisztérium) együtt minden évben hirdet legalább egy olyan anyanyelvi pályázatot, amelynek legfőbb célja nyelvi és nemzeti hagyományaink megőrzése, nemzeti azonosságtudatunk megerősítése, elsősorban pedig legfőbb nemzetöszszertartónknak, anyanyelvünknek ápolása, becsben tartása. Ez erkölcsi kötelességünk, mivel ezt a nyelvet, amelyben benne sűrűsödik egész múltunk, egész történelmünk, nem mi alkottuk meg, hanem elődeinktől örököltük nemzedékváltások hosszú során. „Az a közlési eszköz ugyanis – írja Anyanyelvi örökségünk című tanulmányában egyik jeles tudósunk, Benkő Loránd –, amellyel adott korok nemzedékei a mindenkori jelenben élnek, bármennyire becses is számukra mindennapi gyakorlatukban, nem csupán a sajátjuk, még kevésbé az ő találmányuk, hanem örökségként kapják elődeik végtelen sorától, akik spontánul vagy tudatosan, de tettek már egyet s mászt a megőrzéséért. És, persze, úgy sem csak őket szolgáló tulajdon, hogy a jelen nemzedékei is örökségként adják tovább, mégpedig azzal a felelősséggel, hogy amint erre az örökségre ők tekintenek, ahogyan használják, becsülik, gondozzák, olyan minőségben száll majd utódaikra, és munkál majd azok életében.”

Voltaképpen az erre illetékes minisztériummal közösen – a minisztérium kezdeményezése nyomán – kigondolt első ilyen pályázatunk meghirdetésétől kezdve (ez 1999-ben volt) minden évben az a cél vezérel bennünket, hogy nagyjából évenként jelentkező pályázatunkkal erősítsük azt a nemzeti azonosságtudatot, amelyről az említett tudós szólt, s hogy hozzuk felszínre mindazt a sok ismeretanyagot, amelyet anyanyelvünk rejt magában. Ennek szemléltetésére talán elegendő lesz, ha eddig meghirdetett pályázataink közül csak néhányra utalunk. Íme: *Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában; Szójátékos anyanyelvünk; A 20. századi magánlevelek nyelvi világa; Nyelvo és nyelvhasználat a családban* stb.

A legutóbbinak, a 2008-ban meghirdetettnek a címe, egyúttal témája ez volt: *Az anyanyelv az életemben*. E pályázat anyagának legjava egy csaknem 400 oldalas kötetben időközben már meg is jelent. S már itt van a még újabb kötet, amely a 2009 őszén meghirdetett pályázat legsikerültebb darabjaiból, illetve azok részleteiből állt össze. E kötet olvasóinak tájékoztatására idézzük a pályázati felhívásnak a téma megjelölését tartalmazó részét.

RÉGI MAGYAR MESTERSÉGEK – CSALÁDNEVEINK TÜKRÉBEN

Honfoglalás kori elődeink még egynevűek voltak. A kételemű nevek csak a 13. században bukkantak fel, s a 14–15. században terjedtek el, majd szilárdultak meg abban a tekintetben, hogy első elemük öröklődővé vált. Ezeknek az ún. vezetékneveknek eredetük szerint több típusuk van. Származhatnak az apa nevéből, utalhatnak testi vagy lelki tulajdonságra, jelölhetik a név viselőjének származási helyét, s még több más típus mellett utalhatnak foglalkozásra, illetve betöltött tisztségre. A foglalkozásnevek általában a 15–16. századi közigazgatási, ipari és mezőgazdasági állapotot és elnevezéseket tükrözik, illetve őrzik meg a számunkra. Olyan „modern” foglalkozások nevét, amilyen az *olvasztár*, a *ruhatáros* vagy az *energetikus*, természetesen nem őrizhetik meg a vezetéknevek, mert ilyenek nem léteztek, de a régi foglalkozások, tisztségek nevét annál inkább; még olyanokét is, amelyek már annyira elavultak, hogy magyarázatra szorulnak. Csupán néhány a régi foglalkozás-, illetve mesterségnevek közül, amelyeket családneveink őriznek számunkra: *Arató*, *Asztalos*, *Bacsó* ('számadó juhász'), *Bodnár*, *Csiszár* ('fegyverkovács'), *Csató* ('íródeák'), *Csikós*, *Csordás*, *Fazekas*, *Fésűs*, *Kaszab* ('mészáros'), *Képiró*, *Köteles* stb.

Pályázóink maguk dönthetik el, hogy a napjainkban is ismertnek számító családnevek közül melyekből indulnak ki pályamunkájuk elkészítése céljából, azaz miféle foglalkozásokat, mesterségeket mutatnak be szókincsük, szakmai kifejezéseik ismertetésével együtt. Választhatnak akár csupán egyetlen családnevet – nem okvetlenül a sajátjukat! –, de akkor a név által jelölt foglalkozás, illetve mesterség egészét be kell mutatniuk, szókészletet, munkafolyamatokat, sajátos szakmai kifejezéseket stb. De tekinthetnek kiindulópontnak egyszerre több, akár egymással valamilyen módon összefüggő mesterségnevet, sőt mesterségnévi eredetű családnevek gazdag gyűjteményével is lehet pályázni. Gondolhatnak a pályázók arra is, hogy egy-egy vidéknek, régióknak egyedi, csak arra a vidékre jellemző foglalkozási ágai is voltak vagy

lehetek. Ilyen téma választása esetén – de egyébként is – sokat lehet meríteni a vidék helytörténeti munkáiból, a helyi múzeumok gazdag anyagából is. Ha pedig a pályázó olyan – nevéből következő – mesteriséget mutat be, illetőleg dolgoz fel, amely családjában apáról fiúra öröklődő, hagyományos foglalkozásnak számít, munkáját akár családtörténeti, egyúttal szakmatörténeti adatokkal, áttekintéssel is gazdagíthatja.

A pályázóktól olyan, tetszés szerinti műfajba vagy műnembe tartozó írásműveket várunk, amelyek terjedelme legalább tíz-tizenöt oldal (20-30 000 karakter). A pályázati felhívásra egy pályázó csak egy pályaművet nyújthat be.

A pályázat megítélésünk szerint – és legnagyobb örömünkre – rendkívül sikeres volt. A megjelölt határidőig, 2010. február 15-ig 125 pályamű érkezett be, köztük jó néhány a határainkon túlról: Romániából, Szerbiából, Szlovéniából, Ukrajnából. Mindössze nyolc-tíz volt olyan, amely nem ütötte meg a mértéket, éppen ezért a jók közül is a legjobbak, tehát a díjasok kiválasztása a bírálóbizottság számára nagyon kemény feladatnak bizonyult. Végül is az eredetileg megjelölt pályadíjak bizonyos fokú megosztásával, továbbá még utólag kivívott különdíjak szerzésével összesen tizenöt személy, illetve szakmai közösség részesült az 50 000 és 300 000 Ft közötti összegű díjak valamelyikében, s rajtuk kívül még huszonhárman kaptak értékes, valamilyen szempontból a többi közül még kiemelkedő munkájukért elismerő oklevelet. E válogatásunkban minden díjasnak a pályaművét közöljük legalább a mű egy részletének erejéig, valamint öt oklevelet szerzett pályázónk munkáját is közreadjuk részben vagy egészében.

Hangsúlyozzuk: nemcsak a díjasok, valamint az elismerő oklevélben részesülő szerzők pályaműve értékes és hasznos munka, hanem csaknem mindegyik pályamű rejt magában valami olyan értéket, amiért érdemes volt megírni. Történetesen két Romániából, a Hargita megyei Kőrispatakról érkezett pályázatból tudhattuk meg, hogy Kőrispatak a szalmafeldolgozás egyik központja. Készítenek szalmából – persze nem akármilyen szalmából! – dísz tárgyakat, lábasalátéteket, falvédőket, kosárcákat, legfőképpen pedig kalapokat. S mindkét pályamunkából – amelyeknek szerzői talán nem is ismerik egymást – megtudhattuk, hogy egy hagyományőrző egyesületnek köszönhetően 2001 óta már van a községnek egy Szalmakalap Múzeuma is, amelyet már külszágokból is egyre többen keresnek fel. Hát nem remek formája ez a hagyományőrzésnek?

Mi bízunk benne, hogy nemcsak a Szalmakalap Múzeum, amelyért elismerés jár a múzeum létrehozóinak, hanem a mi évenkénti pályázatunk is hasznos és eredményes módja és eszköze a hagyományőrzésnek és az anyanyelvápolásnak. Most éppen azért, hogy a családneveinkben is megőrzött egykori mesterségekkel – a bográrok, csiszárok, fésűsök, gombkötők, kőpírók, mészégetők stb. munkájával s mesterség-szavaival – ismerteti meg napjaink immár nagyjából az Európai Unió tagjának számító, de részben éppen ezért nyelvi és nemzeti hagyományait is minél jobban megismerni és megőrizni akaró magyarjait.

Balázs Géza és Grétsy László

A KULTURÁLIS KORMÁNYZAT
ÉS AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGE
2009. ÉVI KÖZÖS ANYANYELVI PÁLYÁZATÁNAK EREDMÉNYE

Régi magyar mesterségek családneveink tükrében címmel írta ki 12. anyanyelvi pályázatát a kulturális kormányzat és az Anyanyelvápolók Szövetsége. A díjátadás 2010. június 17-én volt az Akadémia épületében a Szarvas Gábor Napon.

A díjazottak névsora

I. díj	(dr. Gere Lászlóné) dr. Vizi Márta	Szekszárd	Az én fazekasaim. Egy régész kalandozásai mesterek, műhelyek és termékek között
	Dr. Hajdu Tamás	Sárvár	A gombkötő mesterség
	Dr. Szilvási Csaba	Tatabánya	Mesterségnevek, neves mesterségek és mesterek
II. díj	Dr. Bencze Imre	Budapest	Mesterségnevek – telefonkönyvből
	Fodorné Lánosz Éva Anna	Budapest	Középkori mesterségek emléke neveinkben
	Muhel Gábor	Gádos	A gádososi bogrármesterség hagyományai a régi magyar családnevkutatás tükrében

III. díj	Dr. Tari Lujza (Miháltz Gáborné)	Pilisjászfalu	Zenésznevek, muzsikálással kapcsolatos személynevek
	Dr. Pomozi Péter	Göd	Az Óperencián innen és túl. A huszárok nevéől és mesterségéről
IV. díj	Cziker András	Nagykároly	A nagykárolyi fésűsmesterség
	Dr. Zágorec- Csuka Judit	Lendva	Mesterségnevek a muravidéki magyarság családneveinek és identitásának tükrében
Különdíj	A nyelvi kultúráért alapítvány „Alkoss” anyanyelvi köre	Pusztaszabolcs	Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében
	Botka Veronika	Gyöngyöstarján	Az ötvösség és német eredetű szókinccse
	Csiszár Éva	Bucuszentlászló	A csiszár foglalkozás- és családnev feltárása
	Dózsa György Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium Beszélni nehéz! köre	Kiskunmajsza	kalapos ~ Kalapos
	Zabolai I–VIII. osztályos általános iskola	Zabola	Famegmunkálás a háromszéki Zabolán